

¿FINS A QUIN PUNT ÉS LA CIÈNCIA «REPRESENTACIONAL» O «TEXTUAL»?

Josep FERRATER MORA

Segons alguns autors, totes les ciències, naturals o socials, tracten de representar més o menys fidelment els objectes que investiguen. Això vol dir que tota investigació científica aspira a formular proposicions sistematitzables en teories. Aquestes proposicions descriuen, expliquen, etc., què són els objectes investigats, quines propietats posseeixen, com es comporten, quines regularitats (lleis) segueixen, quins fenòmens poden predir, etc. Si la investigació científica és reeixida, les proposicions i les teories són considerades com «veritables» o «adequades».

Altres autors consideren que només algunes ciències —les anomenades «dures», com la física o la biologia molecular i, en general, les ciències naturals no purament taxonòmiques— reeixen en representar llurs objectes en les formes indicades. Les ciències anomenades «toves» —com la sociologia, la historiografia o (qüestió disputada) la psicologia o la lingüística— no aconsegueixen, per molt que s'hi esforcin, representar els objectes investigats, o produir proposicions (i teories) confirmables o falsables per mitjà d'una confrontació amb algun grup o conjunt de fets considerats «bàsics». Les proposicions (i teories) d'aquestes darreres ciències són, diuen, interpretacions, que poden ser molt variades, i àdhuc nombroses, sense que cap d'elles no sigui, estrictament parlant, «veritable» en el sentit que pugui ser confirmable, contrastable, refutable, etc., per mitjà dels esmentats (i discutits) «fets bàsics». Un tercer grup d'autors, finalment, declara que cap ciència, «dura» o «tova», no podrà mai representar, o representar «adequadament», els seus objectes, de manera que totes les ciències són, en el millor dels casos, hermenèutiques i, en el cas pitjor (o menys acceptable per als científics tradicionals), marcs conceptuals incontrastables.

Una presentació menys esquemàtica de les posicions adoptades donaria resultats més complexos. Així, per exemple, es podria examinar en quina proporció hi ha (si hi ha) termes estrictament observacionals en les ciències, o en determinades ciències, i en quina proporció hi ha (si hi ha) termes dels anomenats «teòrics». Es podria veure també quines relacions poden existir entre les dues classes suara esmentades de termes per a concloure que o no hi ha termes observacionals purs (que estan tots, com es diu,

«carregats de teoria») o que la línia de demarcació entre termes observacionals i termes teòrics —i entre les proposicions corresponents— és borrosa, o flexible, o canvia continuament, potser perquè les estructures teòriques afecten o «es refereixen a» «fets» solament en alguns punts (Duhem-Quine), etc. Es podria també descartar la noció de proposició (en una teoria) i sostenir diverses coses, entre les quals les dues següents: (a) algunes teories no contenen, pròpiament parlant, proposicions; (b) una teoria pot tenir una diversitat de models, de manera que les teories són aleshores «com un trajo» que «es fa a mesura» d'una persona i després resulta que pot servir per a altres persones; les teories s'esmunyeixen de les mans dels seus constructors (Jesús Mosterín). Però, al final de tot això, persisteix el mateix doble problema: el de si, com i en quina proporció una ciència (o tota ciència) és fonamentalment «representativa» (o «representacionalista») i en quina mesura és fonamentalment «textual». Parlarem, doncs, en general, de «representacionisme» i de «textualisme».

El representacionisme pot ser, com passa amb moltes posicions filosòfiques (comparables amb les polítiques) extrem o moderat. Pot ser-ho també el textualisme (o contextualisme). Quan ambdós són extrems no és fàcil ni tan sols comparar-los. A diferència d'altres extrems, aquests no es toquen.

El representacionisme extrem té tendència a simplificar les «imatges» de la realitat. Cada estat de coses dóna, o es suposa que ha de donar, lloc a una representació —o a una proposició que deixa constància del «fet». Així, «la realitat» és vista com un conjunt de representacions explícites sense deixar lloc per a diverses interpretacions.

El textualisme extrem es passa a la banda oposada. Per començar, té tendència a «produir» un «món», si no una pluralitat de «mons» equivalents a altres tantes interpretacions. Poden passar aleshores dues coses, que corresponen a dos nivells de radicalització del textualisme. Un textualisme extrem —però no encara «radical»—, opera amb diversos «mons» o «interpretacions» expressades per mitjà d'una sèrie de «contextos». Aquests poden adoptar formes molt diverses: paradigma o matriu disciplinària (Kuhn), regles d'un programa d'investigació

(Lakatos), «teoria» (Feyerabend), tall epistemològic (Bachelard), «episteme» o, segons els casos, «discurs» (Foucault), vocabulari (Derrida, Rorty), etc. Es pot admetre fins i tot que aquests contextos són mútuament relacionables, però no que un d'ells sigui «bàsic». Els contextos en qüestió es refereixen uns als altres, com els mots en les definicions dels diccionaris d'una llengua. S'accepta aleshores la intertraduïbilitat de contextos, però es tracta d'una operació purament «semàntica», que no té gran cosa a veure amb «allò de què parlen». Un textualisme no solament extrem, sinó també radical proposa així mateix la idea d'una pluralitat de «mons», d'«interpretacions» o de «texts» (o «contextos»), però considera que cada un d'ells és incommensurable amb qualsevol altre i amb la suma de tots. Les proposicions dins de cada context són traduïbles, però els contextos no ho són. Hi ha, doncs, *intratraduïbilitat*, però no *intertraduïbilitat*. Això passa, diuen alguns, no solament a causa de la natura de cada «context», sinó també perquè és impossible relacionar entre si certes situacions reals, socials o històriques, el conjunt de les anomenades «pràctiques socials» o «micropràctiques» (Taylor, Dreyfus, etc.). D'aquesta manera es pot engendrar un univers més o menys orwellià, que s'esgota en si mateix i que, en no topar amb res que s'hi oposi, esdevé una espècie de malson.

Tant el representacionalisme com el textualisme radicals pequen per excés i per defecte. Per excés, perquè van més enllà del que suggereixen les experiències que tenim del món. Per defecte, perquè en cada cas diuen menys del que mostren aquestes experiències. El representacionalisme es confon amb un realisme ingenu i amb una doctrina d'un isomorfisme lingüístic total («primer Wittgenstein», *apud* Th. Storer). El textualisme té la tendència (que, amb característic sentit de culpa, nega) a superposar-se a amb alguna de les moltes formes d'idealisme.

Les disputes sobre aquesta qüestió són, o podrien ser, interminables. Naturalment, es podria anar al dret i adoptar una de les quatre posicions següents:

- 1) Adherir-se, costi el que costi, a un representacionalisme extrem, o àdhuc radical.
- 2) Fer el mateix amb un textualisme complet.

3) Reservar el representacionalisme per a les ciències «dures» i el textualisme per a les ciències «toves», en particular per a les anomenades «ciències humanes» o les *Geisteswissenschaften* diltheyanes.

4) Atenuar el grau de «representabilitat» i de textualitat per a cada ciència.

Les falles del representacionalisme i del textualisme extrems, i *a fortiori* radicals, són massa nombroses per a adherir-se, sense pensar-s'hi més, a 1) o a 2). Per altra banda 3) i 4) són posicions merament eclèctiques, l'eficàcia de les quals depèn gairebé exclusivament de l'habilitat o prudència amb què es combinin les dues tendències. És millor, penso, adoptar una posició que només en apariència és el resultat de calibrar mèrits i demèrits, avantatges i desavantatges, de cada una de les dues posicions antagòniques.

Els defectes del representacionalisme i del textualisme radicals es manifesten clarament tan bon punt es busquen exemples convincents. No es troben, i el més probable és que no es puguin trobar. Cap d'aquestes posicions proporciona descripcions adequades de les maneres com les ciències operen de fet. El representacionalisme i el textualisme porten a darreres conseqüències certs postulats que afecten a la relació (o, en el cas de la segona posició, manca de relació) entre el «discurs» científic i allò de què tracta, o aspira a tractar. Però si no donen lloc a descripcions adequades, expressen certes tendències epistemològiques dignes d'esment. Des d'aquest punt de vista, són orientacions-límits que no poden ser exemplificades, però que responen a dos conceptes-límits: el concepte-límit «representació pura» i el concepte-límit «vocabulari pur» («pura teoria», «pur discurs», etc.). Això explica per què cada un topa amb límits que forcen a considerar la posició oposada. No es tracta d'«aigualir» llur contingut per mitjà de qualificacions. No és un «sí, però...», sinó més aviat un «així, malgrat...». La posició adoptada en cada cas no és, doncs, el resultat d'una «elecció», sinó d'una «tensió» entre alternatives. Si s'acaba adoptant un «terme mig», no és perquè s'estimi preferible una actitud «moderada», sinó perquè s'ha anat a fons en la exploració de cada una de les possibilitats (o impossibilitats) ofertes.

Es pot afirmar, doncs, que totes les ciències malden per representar llurs objectes, àdhuc si no ho aconsegueixen del tot, perquè una representació no és mai un simple duplicat del que representa, i a la vegada no seria possible si no hi hagués alguna cosa en alguna mesura representable —és a dir, susceptible d'admetre expressions com '...descriu...' '...explica...', '...s'aplica a...', 'convé a...', '...és veritable de...', '...és probable de...', etc. Al mateix temps, cada ciència, o branca de ciència, aspira a constituir-se en un «discurs» (xarxa conceptual, sèrie de construccions «mentals», conjunt de teories, etc.) que té sentit per si mateix, és a dir, que és sintàcticament (i, en bona part, semànticament) acceptable fins i tot si no es pot trobar un model que li «provi» o àdhuc si els models fins aleshores assajats han deixat de funcionar de manera adequada. En darrer terme, el «discurs» o «vocabulari» poden servir, o poden haver servit, per a que uns quants éssers humans hagin aconseguit adaptar-se al món —una justificació pragmàtica que no és incompatible amb una possibilitat de representació adequada de «la realitat».

És molt probable que cada ciència, i cada branca de ciència, operi de les maneres indicades en mesura i proporció diferents —més representacional en les ciències naturals; menys, en les humanes— i, per si això fos poc, en dosis canviants al llarg de la seva història. Per consegüent, no hi ha una resposta final i definitiva a la pregunta del títol, «¿Fins a quin punt la ciència és, en general, representacional o textual?», llevat de la resposta: no és mai totalment ni una cosa ni l'altra. Ben entès que amb això no es diu encara fins a quin punt *és* una o altra cosa. Per a descobrir-ho cal parlar no de la ciència «en general», sinó d'una determinada ciència; el «camí segur de la ciència» de què parlava Kant és més segur en unes ciències que en d'altres, i més ferm i directe en uns determinats moments que alguns d'altres. En aquest sentit, tenen raó els qui veuen diferències entre les ciències naturals i les «humanes». L'error consisteix en considerar que aquesta diferència equival a una separació més aviat que a una gradació.